

WORKING PAPER č. 9/2008

Komparace demografického vývoje Estonska, Bulharska, Lotyšska, Litvy, Rumunska a Slovinska v letech 1990–2007

Veronika Kartusová

Červen 2008

Řada studií Working Papers Centra výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky je vydávána s podporou projektu MŠMT výzkumná centra 1M0524.

ISSN 1801-4496

Vedoucí: prof. Ing. Antonín Slaný, CSc., Lipová 41a, 602 00 Brno,
e-mail: slany@econ.muni.cz, tel.: +420 549491111

KOMPARACE DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE ESTONSKA, BULHARSKA, LOTYŠSKA, LITVY, RUMUNSKA A SLOVINSKA V LETECH 1990–2007

Abstract:

The main goal of this paper is an analysis and comparison of demographic evolution and the main demographic determinants in Estonia, Bulgaria, Latvia, Lithuania, Romania and Slovenia in the period 1990–2007. The focus of this work is on the main demographic determinant, age structure of population, that is influenced by evolution of total fertility and mortality rate and migration movement. Subsequently, we try to find out how changes in age structure affect competitiveness of these economies. Effects of demographic changes are most important in the area of population aging and workforce ageing.

Abstrakt:

Cílem příspěvku je analýza a srovnání demografického vývoje a základních demografických jevů v Estonsku, Bulharsku, Lotyšsku, Litvě, Rumunsku a Slovinsku v letech 1990–2007. Je zkoumána hlavní demograficko-ekonomická veličina - věková struktura obyvatelstva - která je ovlivněna především vývojem míry plodnosti a úmrtnosti a migrace. Následně je zkoumáno, jak změny ve věkové skladbě obyvatelstva ovlivňují konkurenceschopnost sledovaných ekonomik. Dopady demografických změn na ekonomický vývoj jsou nejmarkantnější v oblasti stárnutí populace a stárnutí pracovní síly.

Recenzoval:

Ing. Zdeněk Tomeš, Ph.D.

ÚVOD

Cílem této práce je analyzovat základní demografické jevy v Estonsku, Bulharsku, Lotyšsku, Litvě, Rumunsku a Slovinsku, porovnat demografický vývoj v těchto zemích v období 1990–2007 a analyzovat jejich vazbu na vývoj konkurenceschopnosti sledovaných ekonomik. Určujícím ukazatelem pro tuto práci je věková struktura obyvatelstva, která je formována mírou plodnosti a úmrtnosti a pohybem obyvatelstva. Věková skladba pak určuje objem nabídky pracovních sil v ekonomice a skladbu spotřebitelské poptávky a limituje možnosti přerozdělovací politiky. Tyto změny jsou vysvětleny na základě jak historického, tak ekonomického vývoje zkoumaných zemí.

Práce je rozdělena do tří částí. V první části je popsána situace a demografický stav před započítím a těsně na počátku transformace, tzn. vývoj do roku 1989. V druhé části je pak popsán samotný demografický vývoj v letech 1990–2007 a provedena vzájemná komparace mezi jednotlivými zkoumanými zeměmi, a v poslední třetí části jsou popsány důsledky tohoto demografického vývoje.

Vzhledem k tomu, že se jedná o analýzu šesti východoevropských států, v práci bude využita především metoda komparace.

1. STAV NA POČÁTKU TRANSFORMACE

Přechod od centrálně plánovaného hospodářství k tržnímu hospodářství má za následek nejen změny ekonomické, ale také změny sociální, politické a pro naši práci důležité změny demografické. Toto období je spojeno s pádem komunismu, který vyvrcholil na konci 80. a počátku 90. let 20. století, s rozpadem Sovětského svazu a Jugoslávie. Životní standardy byly ovlivněny poklesem ve skutečných příjmech, vzrůstající nejistotou v pracovním procesu a nezajištěním základních sociálních služeb státem. Kombinace politické nestability, etnických konfliktů, ekonomických utrpení a otevření hranic způsobila obrovský pohyb obyvatelstva mezi transformujícími se zeměmi a zeměmi s tržním hospodářstvím.

Pro lepší pochopení demografických změn, které v tomto období nastaly, je nutné se obeznámit s výchozími situacemi a podmínkami, které byly v daných zemích na počátku transformace. V následující kapitole bude popsána věková skladba obyvatelstva na konci roku 1989, vývoj celkové míry plodnosti od roku 1970 do roku 1989 a naděje dožití v roce 1989.

1.1. Věková skladba na konci roku 1989

Základní demografickou charakteristikou populace je věková skladba populace, která představuje rozdělení populace dle pohlaví na muže a ženy a na různě velké věkové skupiny obyvatel. V našem případě je populace rozdělena na kategorie od narození do 14 let života, druhou skupinu tvoří obyvatelstvo ve věku od 15 do 64 let a poslední skupinou je obyvatelstvo starší 65 let.

Co se týče poměru mužů a žen, tak neustále byla patrná převaha žen nad muži. Zhruba do 35. roku bylo vyšší zastoupení mužů (nejvyšší bylo při narození), ale potom se poměr otočil. Ženy měly nejvyšší převahu ve vysokém věku, což souviselo s mužskou nadúmrtností, která byla v zemích bývalého „východního bloku“ velmi výrazná.¹

Více než absolutní čísla jsou pro naši analýzu důležitější relativní čísla, která pro nás mají vyšší vypovídací schopnost. Odlišnou strukturu obyvatelstva vidíme u Slovinska, které mělo téměř o 2 % relativně vyšší zastoupení u obyvatel v produkčním věku, což je skupina od 15 do 64 let, než ostatní země. Bulharsko se od zkoumaných zemí také značně odlišovalo, a sice především složkou obyvatelstva staršího 65 let, která byla téměř o 2 % vyšší než u ostatních států a měla nejvyšší zastoupení mužů ze zkoumaných zemí, a složkou obyvatelstva od narození do 14 let, která měla u Bulharska nejnižší zastoupení.

¹ Demografické informační centrum, 2006.

Tabulka č. 1: Věková skladba k 31. 12. 1989

věková skupina	Absolutně			relativně (%)		
	obě pohlaví	muži	ženy	obě pohlaví	muži	ženy
Estonsko						
0 - 14	350 134	178 356	171 778	22,3	24,3	20,5
15 - 64	1 038 860	501 255	537 605	66,1	68,2	64,3
65+	181 605	54 927	126 678	11,6	7,5	15,2
celkem	1 570 599	734 538	836 061			
Bulharsko						
0 - 14	1 800 967	923 858	877 109	20,5	21,4	19,7
15 - 64	5 830 075	2 899 388	2 930 687	66,5	67,1	66,0
65+	1 136 266	500 527	635 739	13,0	11,6	14,3
celkem	8 767 308	4 323 773	4 443 535			
Lotyšsko						
0 - 14	571 823	291 453	280 370	21,4	23,5	19,6
15 - 64	1 780 927	852 039	928 888	66,8	68,7	65,1
65+	315 390	97 039	218 351	11,8	7,8	15,3
celkem	2 668 140	1 240 531	1 427 609			
Litva						
0 - 14	833 615	423 950	409 665	22,6	24,3	21,0
15 - 64	2 460 639	1 185 935	1 274 704	66,6	67,9	65,5
65+	399 454	137 588	261 866	10,8	7,9	13,5
celkem	3 693 708	1 747 473	1 946 235			
Rumunsko						
0 - 14	5 508 479	2 814 940	2 693 539	23,7	24,6	22,9
15 - 64	15 319 481	7 646 946	7 672 535	66,0	66,8	65,2
65+	2 383 435	988 945	1 394 490	10,3	8,6	11,9
celkem	23 211 395	11 450 831	11 760 564			
Slovinsko						
0 - 14	418 239	214 559	203 680	20,9	22,2	19,8
15 - 64	1 366 532	680 006	686 526	68,5	70,2	66,8
65+	211 606	73 687	137 919	10,6	7,6	13,4
celkem	1 996 377	968 252	1 028 125			

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty

1.2. Plodnost a úmrtnost na konci roku 1989

Do konce 80. let byla východní Evropa považována za region s relativně vysokou mírou plodnosti, s brzkými svatbami a zakládáním rodin, velmi nízkou neplodností a silnou orientací na dvoudětný model rodiny. Většina žen porodila své děti ve velmi mladém věku. Vysokou plodnost v těchto regionech způsobovalo hned několik faktorů. Na konci 80. let mělo na rozhodnutí o počtu dětí vliv vzdělání a kariéra, velký vliv měla propopulační politika, nedostatek možností například cestovat a pomalý rozvoj moderní ochrany před početím, ale na druhou stranu velmi snadný přístup k potratům.

Ve východní Evropě vzdělání a kariéra obecně nevytvářely velkou překážku před početím. Většina lidí ukončila své vzdělání ještě před

dosažením dospělosti. Motivace k pokračování v dalším studiu byla minimální, protože dosažené vyšší vzdělání mělo nepatrný vliv na profesionální kariéru. Fungoval zde totiž systém, ve kterém dělníci byli často placeni mnohem lépe než vysokoškolsky vzdělaní lidé (Sobotka, 2004). Pro ženy bylo typické porodit v raném věku dvě děti krátce po sobě a začít do dvou až tří let pracovat.

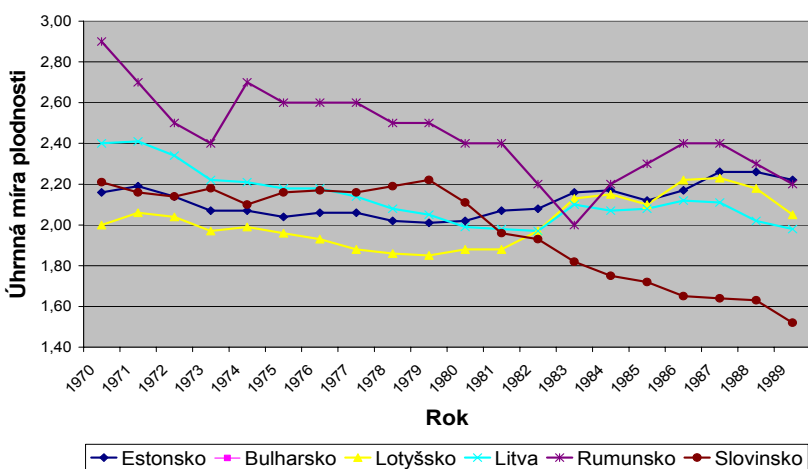
Sociální a rodinná politika měla často propopulační charakter. Co se týče péče o děti, byla vytvořena široká síť jeslí, mateřských škol a základních škol, které byly velice levné a poskytovaly jídlo a učebnice. Věk odchodu do důchodu byl často počítán podle počtu dětí, které žena měla. Bydlení bylo přidělováno striktně sezdaným pářům s dětmi.

Vzhledem k nízkým možnostem vzdělání, kariéry, cestování, osobního rozvoje a volnočasových aktivit, cena za založení manželství a rodiny byla relativně nízká.

Navzdory rozšířené toleranci vůči potratům, rozvodům a mimomanželským poměrům, šťastný rodinný život byl i přesto jedním z hlavních cílů lidí žijících v této době ve zkoumané oblasti.

I přesto, že brzká otěhotnění a rychlé svatby byly v komunistických zemích Evropy velmi časté, ve více jak 60 % případů bylo důvodem pro svatbu těhotenství nevěsty. Potrat se stal velmi dostupným dříve, než dorazila moderní ochrana před početím a paradoxně bohužel byl často považován za symbol osobní svobody ve společnosti.²

Graf č. 1: Vývoj úhrnné míry plodnosti

Zdroj: Eurostat

² Sobotka, 2004.

Lotyšsko prošlo specifickým populačním vývojem. Demografické chování mělo blíže k západoevropskému než východoevropskému. Již na konci 19. století došlo k prvnímu poklesu plodnosti a již před první světovou válkou byla míra plodnosti pod mírou nutnou pro zachování přirozené obnovy populace. Od poloviny 20. let 20. století se úhrnná plodnost téměř vždy pohybovala pod hranicí 2,2. Tato hranice byla překročena pouze v letech 1986–1988, kdy byla přijata specifická propopulační opatření.³

Vývoj úhrnné míry plodnosti se nejvíce odlišoval v Rumunsku, kde byla z pozorovaných zemí jednoznačně nejvyšší míra plodnosti po celé sledované období. Bylo to způsobeno silnou tradicí pro rodinný život v Rumunsku.

Slovinsko je zemí, ve které došlo k poklesu míry plodnosti nejdříve ze všech zkoumaných zemí. V ostatních zemích docházelo k poklesu až během 90. let, jak bude dále ukázáno, avšak ve Slovinsku k tomuto poklesu došlo už během let osmdesátých.

Tabulka č. 2: Naděje dožití v roce 1989 (v letech)

	Estonsko			Bulharsko			Lotyšsko		
ve věku	0	45	65	0	45	65	0	45	65
muži	65,8	26,2	12,6	68,2	27,3	12,8			
ženy	75,0	32,8	16,1	74,8	32,4	15,2			
	Litva			Rumunsko			Slovinsko		
ve věku	0	45	65	0	45	65	0	45	65
muži	66,9	27,2	13,7	66,7	27,6	13,2	69,3	27,7	13,3
ženy	76,3	34,1	17,2	72,7	31,9	15,0	77,5	34,4	17,2

Zdroj: Eurostat, www.demografie.info

Svou roli u tohoto faktoru sehrává úroveň zdravotnictví, životní styl a kvalita životního prostředí.

Z tabulky lze vyčíst, že nejvyšší naději dožití při narození měli lidé ve Slovinsku, kde muži měli naději dožít se až 69,3 a ženy dokonce 77,5 let. Zhruba v době odchodu do důchodu, tzn. v 65 letech, Slovinsko začala lehce předhánět Litva, kdy muži v 65 letech měli naději žít dalších 13,7 a ženy 17,2 let.

Naopak nejnižší naděje na dožití se nedá jednoznačně z tabulky určit, dá se určit pouze pro muže a pro ženy zvlášť. Co se týče mužů, tak nejnižší naději na dožití během celého svého života měli muži v Estonsku, a co se týče žen, tak nejnižší naději měly ženy v Rumunsku.

³ Demografické informační centrum, 2006.

2. DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ V LETECH 1990–2007

V průběhu transformace, což znamená v době přechodu od centrálně plánovaného hospodářství na hospodářství tržní, došlo ke spoustě změn, nejen sociálních, politických a ekonomických, ale také demografických.

Určujícím faktorem je věková struktura populace v jednotlivých zemích, která je nejdůležitější pro zkoumání ekonomických důsledků demografického vývoje. Vývoj věkové struktury obyvatelstva v jednotlivých zemích v letech 1990–2007 ukazuje Příloha č. 1.

Věková struktura populace se utváří na základě vývoje plodnosti, úmrtnosti a migrace. Věková skladba pak určuje objem nabídky pracovních sil v ekonomice, skladbu spotřebitelské poptávky a ovlivňuje možnosti přerozdělovací politiky.

V následující kapitole bude popsán a srovnán demografický vývoj v jednotlivých zemích, které jsou předmětem našeho zkoumání. Postupně budou zkoumány jednotlivé faktory ovlivňující věkovou strukturu obyvatelstva, které byly zmíněny výše, a sice míra plodnosti, úmrtnosti a pohyb obyvatelstva.

Věkové složení populace se v poslední době značně mění. Vzrůstá podíl postreprodukční a klesá podíl dětské složky, z čehož vyplývá, že dochází k demografickému stárnutí populace. Podíl reprodukční složky je v současné době zatím stále poměrně vysoký. Jak ukazuje Příloha č. 1, situace je zatím příznivější v Litvě, Rumunsku a Slovinsku, kde postreprodukční složka je přibližně o 2 % nižší než u Estonska, Bulharska a Lotyšska.

2.1. Porodnost a plodnost

90. léta a počátek nového tisíciletí jsou typické rapidně se snižující mírou plodnosti, posouváním věku matek při narození prvního dítěte a klesajícím počtem živě narozených dětí. Souvisí to se spoustou změn, které v dané době nastaly, s transformačním procesem. Tento pokles trval zhruba do roku 2003, kdy nastal obrat a míra plodnosti se opět začala zvyšovat a počet živě narozených dětí začal opět narůstat.

Největší vliv na pokles míry plodnosti mají politické změny spojené s přechodem od centrálně plánovaného k tržnímu hospodářství, které přinesly svobodu a možnost uplatnit se nejen v rodinném životě, ale v celé společnosti, což se týkalo především mladší populace a žen, které jsou pro reprodukci nejdůležitější. Důsledkem byl obrovský propad v intenzitě plodnosti. Vliv ekonomické situace byl také bezpochyby významný. Například v Lotyšsku byla úroveň hrubého domácího produktu v roce 1995 o 26 % nižší než v roce 1980 a míra inflace dosahovala velice vysokých hodnot (Demografické informační

centrum, 2006). Situaci též prohloubily sociální problémy, především vysoká přezaměstnanost za sovětského období a její následný očekávaný pokles po vzniku Lotyšské republiky, ale také bytový problém, který měly všechny transformující se země.⁴

Na počátku 90. let 20. století byla propopulační politika vystřídána takovou politikou, která se zaměřovala především na problém inflace a na krácení státních výdajů, což bylo v rozporu s propopulační politikou. Systém přidělování bydlení byl zrušen. Snadný přístup k potratům byl zachován a dále liberalizován a moderní ochrana před početím se stala běžně dostupnou. Do popředí se dostalo vzdělání, protože se stalo hlavním faktorem pro získání dobře placené práce a budování další kariéry. Otevření domácích trhů dále na Západ, snadnější cestování a kulturní globalizace změnily hodnoty při rozhodování mladých o jejich dalším životě. Nový fenomén hyperinflace, nezaměstnanosti, vzrůstající moci, dramatického poklesu v životních standardech a neschopnost vlády zajistit ani základní sociální jistoty vedl lidi k nepředvídatelnému stupni nejistoty.⁵

Obrovský růst zájmu o střední a vysokoškolské vzdělání může být zařazen mezi jeden z nejsilnějších vlivů na sociální změny po roce 1990. Vzdělání se stalo základním prvkem pro zvýšení budoucích šancí získat stabilní a dobře placené místo. V současnosti ženy studují na vysokých školách více než muži, v zemích jako je Slovinsko, Bulharsko a Pobaltské země účast na vzdělání mezi ženami ve věku 20–24 let je vyšší o 30–50 %. Status studenta je v dnešní době téměř neslučitelný s rodinným životem, neboť studenti mají nedostatek času a především zdrojů k uživení rodiny. Důsledkem zvyšujícího se věku studujících žen je posunutí věku při narození prvního dítěte. Rozhodujícím se též stává úroveň vzdělání, neboť ženy s vysokoškolským vzděláním dávají více důrazu na budování kariéry a mají většinou děti až v pozdějším věku a mají méně dětí než ženy, které jsou méně vzdělané. Ačkoli některé ženy preferují zůstat doma než pracovat, existuje velké množství žen, které upřednostňují být součástí pracovního trhu a získávat zkušenosti, využívat dosaženého vzdělání a zajistit se samy po finanční stránce.⁶

Pokles potratovosti je způsoben jak snížením míry plodnosti, tak zvýšeným užíváním moderní ochrany proti početí.

⁴ Demografické informační centrum, 2006.

⁵ Sobotka, 2004.

⁶ Sobotka, 2004.

Tabulka č. 3: Počty živě narozených dětí od roku 1990

Estonsko								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
22 304	19 413	18 038	15 253	14 176	13 509	13 242	12 577	12 167
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
12 425	13 067	12 632	13 001	13 036	13 992	14 350	14 877	15 830
Bulharsko								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
105 180	95 910	89 134	84 400	79 442	71 967	72 188	64 125	65 361
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
72 290	73 679	68 180	66 499	67 359	69 886	71 075	73 978	73 257
Lotyšsko								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
37 918	34 633	31 569	26 759	24 256	21 595	19 782	18 830	18 410
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
19 396	20 248	19 664	20 044	21 006	20 334	21 497	22 264	22 936
Litva								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
56 868	56 019	53 617	47 464	42 376	41 195	39 066	37 812	37 019
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
36 415	34 149	31 546	30 014	30 598	30 419	30 541	31 265	31 908
Rumunsko								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
314 746	275 275	260 393	249 994	246 736	236 640	231 348	236 891	237 297
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
234 600	234 521	220 368	210 529	212 459	216 261	221 020	219 483	210 995
Slovinsko								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
22 368	21 583	19 982	19 793	19 463	18 980	18 788	18 165	17 856
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
17 533	18 180	17 477	17 501	17 321	17 961	18 157	18 932	19 077

Zdroj: Eurostat

Co se týče počtu živě narozených dětí, porovnáme nyní největší a nejmenší relativní pokles mezi léty 1990 a 2002, protože jak již bylo zmíněno dříve, od roku 2003 nastal obrat a míra plodnosti začala opět stoupat. Největší relativní pokles můžeme pozorovat u Litvy a Lotyšska, kdy počet živě narozených dětí v roce 2002 tvořil pouze 52,7 % u Litvy a 52,8 % u Lotyšska z celkového počtu živě narozených dětí v roce 1990. Naopak nejnižší pokles je zřetelný u Slovinska, kdy počet narozených dětí v roce 2002 tvořil 78,2 % z celkového počtu živě narozených dětí v roce 1990. Je to způsobeno již dříve zmiňovaným faktem, a sice že ve Slovinsku došlo k celkovému poklesu plodnosti již během 80. let, na rozdíl od ostatních pozorovaných zemí, kde k tomuto poklesu došlo až během let 90.

Dále srovnáme nejvyšší a nejnižší relativní zvýšení počtu živě narozených dětí mezi léty 2002 a 2007, protože od roku 2003 už se

míra plodnosti zvyšovala. Ve všech zemích v tomto období došlo k nárůstu v počtu živě narozených dětí. K nejvyššímu relativnímu zvýšení došlo v Estonsku, kdy počet dětí narozených v roce 2007 tvořil 121,8 % celkového počtu živě narozených dětí v roce 2002. K nejnižšímu relativnímu zvýšení došlo v Rumunsku, kde počet živě narozených dětí v roce 2007 tvořil pouze 100,2 % celkového počtu dětí narozených v roce 2002.

Tabulka č. 4: Průměrný věk matky při narození dítěte

Estonsko					
1995	1996	1997	1998	1999	2000
25,54	25,79	26,14	26,31	26,49	26,97
2001	2002	2003	2004	2005	2006
27,15	27,52	27,68	27,87	28,18	28,36
Bulharsko					
1995	1996	1997	1998	1999	2000
24,15	24,34	24,48	24,54	24,69	25,00
2001	2002	2003	2004	2005	2006
25,11	25,29	25,54	25,70	26,01	24,57
Lotyšsko					
1995	1996	1997	1998	1999	2000
24,56	25,53	25,93	26,15	26,32	26,69
2001	2002	2003	2004	2005	2006
26,89	27,11	27,22	26,14	27,72	27,76
Litva					
1995	1996	1997	1998	1999	2000
25,58	25,80	25,95	26,25	26,43	26,59
2001	2002	2003	2004	2005	2006
27,16	26,90	27,10	27,37	27,58	27,70
Rumunsko					
1995	1996	1997	1998	1999	2000
24,88	25,05	25,14	25,32	25,45	25,66
2001	2002	2003	2004	2005	2006
25,84	26,07	26,17	26,39	26,69	26,85
Slovinsko					
1995	1996	1997	1998	1999	2000
27,04	27,27	27,53	27,81	27,97	28,19
2001	2002	2003	2004	2005	2006
28,46	28,78	28,93	29,19	29,36	29,62

Zdroj: Eurostat

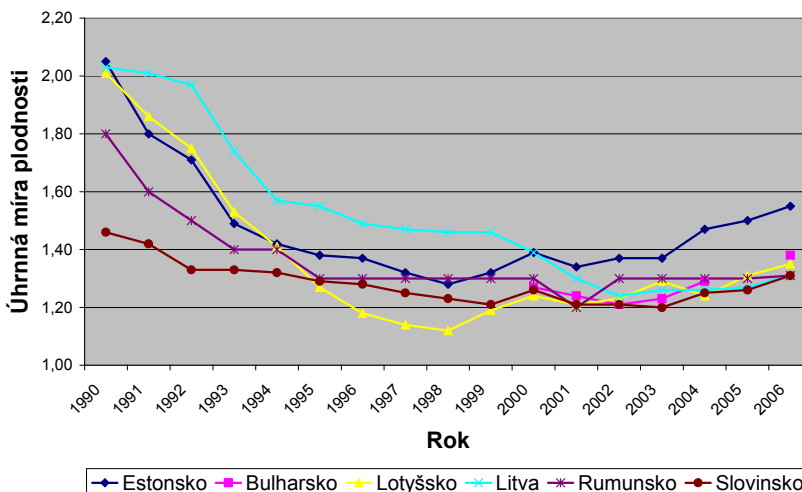
Během celého sledovaného období dochází ve všech zkoumaných státech ke zvyšování průměrného věku matky. Důvody zvyšování tohoto věku byly vysvětleny již výše, souvisí to především s větším zájmem o terciální vzdělání a s větší koncentrací na kariérní život.

Jednoznačně nejnižší průměrný věk mají matky v Bulharsku, kde tento věk za posledních 11 let stoupl pouze o 0,42 let. V Bulharsku je během 21. století stabilní vývoj, míra plodnosti je téměř stejná a i počet živě

narozených dětí se výrazně nemění, s tím souvisí i stejný průměr věk matek. V Bulharsku je rodina stále na prvním místě.

Naopak nejvyšší průměrný věk mají matky ve Slovinsku, kde v roce 2006 byl průměrný věk dokonce 29,62 let. Souvisí to i s nízkou porodností ve Slovinsku a s velkým jak ekonomickým, tak sociálním rozvojem ve Slovinsku, a s tím souvisejícím zájmem o vyšší vzdělání a orientací především na profesní život.

Graf č. 2: Vývoj úhrnné plodnosti od roku 1990

Zdroj: Eurostat

S výjimkou Slovinska, kde došlo k výraznému poklesu míry plodnosti již během 80. let, je pokles úhrnné míry plodnosti nejdiskutovanějším tématem co se týče změn v míře plodnosti po roce 1990. Do 90. let měly státy východní Evropy poměrně vysokou míru plodnosti a tvořily tak region s relativně nejvyšší plodností v Evropě. Během 90. let však míra plodnosti v tomto regionu klesla na přibližně 1,1 až 1,4 a tento region se tak stal oblastí s nejnižší plodností v Evropě.⁷

⁷ Sobotka, 2004.

Tabulka č. 5: Živě narození dle pořadí narození

	1	2	3+
Estonsko			
1990	10 302 (46,2 %)	7 314 (32,8 %)	4 688 (21,0 %)
1995	6 798 (49,9 %)	4 316 (32,0 %)	2 477 (18,1 %)
2000	6 337 (48,4 %)	4 195 (32,1 %)	2 553 (19,5 %)
2005	6 945 (48,4 %)	4 825 (33,6 %)	2 580 (18,0%)
Bulharsko			
1990	52 515 (49,9 %)	38 950 (37,0 %)	13 715 (13,0 %)
1995	39 337 (54,7 %)	24 212 (33,6 %)	8 418 (11,7 %)
2000	42 878 (58,2 %)	22 307 (30,3 %)	8 494 (11,5 %)
2005	41 443 (58,3 %)	21 674 (30,5 %)	7 938 (11,2 %)
Lotyšsko			
1990	18 045 (47,6 %)	12 422 (32,8 %)	7 450 (19,6 %)
1995	11 248 (52,1 %)	6 466 (30,0 %)	3 866 (17,9 %)
2000	10 051 (49,6 %)	6 493 (32,1 %)	3 704 (18,3 %)
2005	10 998 (51,2 %)	6 873 (32,0 %)	3 624 (16,8 %)
Litva			
1990	27 239 (47,9 %)	20 595 (36,2 %)	9 034 (15,9 %)
1995	20 663 (50,2 %)	14 260 (34,6 %)	6 254 (15,2 %)
2000	15 981 (46,8 %)	11 660 (34,2 %)	6 495 (19,0 %)
2005	15 109 (49,5 %)	10 344 (33,9 %)	5 088 (16,6 %)
Rumunsko			
1990	136 923 (43,5 %)	91 303 (29,0 %)	86 520 (27,5 %)
1995	128 742 (54,4 %)	65 540 (27,7 %)	42 358 (17,9 %)
2000	120 902 (51,6 %)	68 872 (29,4 %)	44 747 (19,1 %)
2005	114 992 (52,0 %)	67 712 (30,6 %)	38 316 (17,3 %)
Slovinsko			
1990	10 672 (47,7 %)	8 827 (39,5 %)	2 869 (12,8 %)
1995	8 780 (46,3 %)	7 482 (39,4 %)	2 718 (14,3 %)
2000	9 132 (50,2 %)	6 540 (36,0 %)	2 508 (13,8 %)
2005	9 157 (50,4 %)	6 486 (35,7 %)	2 514 (13,9 %)

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty

Z předchozí tabulky lze vyčíst, jak se mění přání rodin, co se týče počtu dětí. Vidíme, že v Estonsku, Bulharsku a Lotyšsku se počet dětí v rodinách výrazně nemění, sice počet dětí klesl, ale ne nějak markantně. Zajímavý je vývoj v Rumunsku, kdy na počátku 90. let 20. století bylo až 27,5 % narozených v pořadí jako 3. nebo další dítě z celkového počtu dětí, avšak v roce 2005 to už bylo pouze 17,3 % dětí. Za zmínku také stojí vývoj v Litvě a Slovinsku, kdy počet dětí v domácnostech dokonce nepatrně vzrostl.

2.2. Mortalita

Mezi základní demografické ukazatele patří míra plodnosti, úmrtnosti a migrace. Nyní se zaměříme na druhý z nich, a sice mortalitu. Pro vývoj mortality je charakteristický ukazatel naděje dožití.

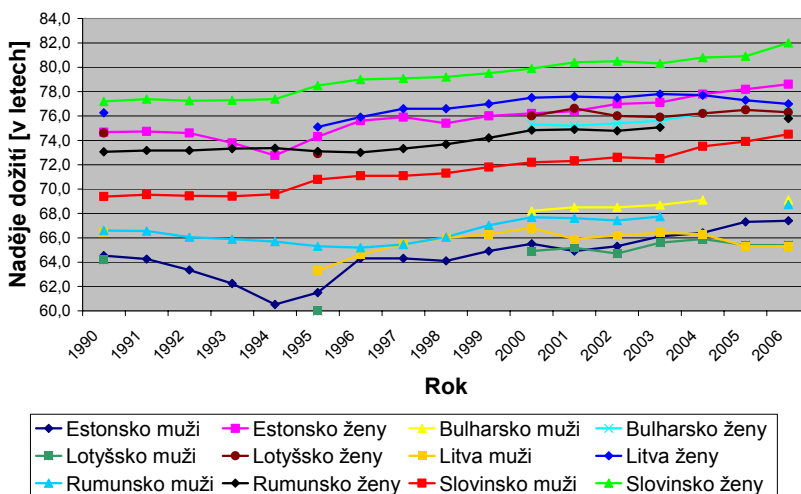
Naději dožití po roce 1990 v jednotlivých zemích nám ukazuje Příloha č. 2.

Během 90. let došlo nejen ke zhoršení poměrů plodnostních, ale také ke zhoršení úmrtnostních poměrů. Naděje dožití mužů i žen se neustále snižovala zhruba do roku 1994. U žen byl tento pokles o něco nižší. Na tento prudký pokles měla vliv nejen zhoršující se sociální a ekonomická situace na počátku 90. let, ale také především nezdravý a rizikový životní styl, který byl spojen se zvýšeným užíváním návykových látek, jako jsou cigarety, alkohol a drogy. Velkou mírou na poklesu střední délky života se podílela také úmrtnost u pracujících lidí.⁸

Z Přílohy č. 2 nám vyplývá, že jednoznačně nejvyšší naděje na dožití při narození v roce 1990 měli jak muži, tak ženy ve Slovinsku, kdy muži měli naději dožít se 69,8 let a ženy dokonce 77,8 let. Naopak nejnižší naděje na dožití v roce 1990 měli muži v Estonsku, jejichž naděje byla dožít se 64,7 let, a ženy v Rumunsku měly při narození naději dožít se pouze 73,1.

V roce 2005 měli nejvyšší naděje na dožití opět lidé žijící ve Slovinsku, kteří při narození měli naději dožít se 73,9 let (u mužů), respektive 80,9 let (u žen). Naopak nejnižší naděje na dožití při narození měli muži v Litvě, kde je to 65,3 let, a ženy v Rumunsku, 75,7 let.

Graf č. 3: Vývoj střední délky života po roce 1990

Zdroj: Eurostat

Obecně se dá říci, že střední délka života od roku 1990 do roku 2007 vzrostla téměř ve všech zkoumaných krajinách zhruba o 4–5 let. Toto

⁸ Demografické informační centrum, 2006.

tvrzení neplatí pouze u žen a mužů v Litvě, u mužů v Estonsku a u mužů a žen v Lotyšsku. U Bulharska bohužel nebylo dostatek zdrojů.

Pokud se více zaměříme na vývoj střední délky života například v Lotyšsku, vidíme, že dochází k opětovnému nárůstu střední délky života oproti polovině 90. let a v roce 2004 se již muži dožívají 65,9 let a ženy 76,2 let. Stále ale přetrvává velmi vysoká nadúmrtnost mužů (Demografické informační centrum, 2006).

2.3. Migrace

Migrace je významným faktorem pro popis otevřených populací. Vývoj čisté migrace ve zkoumaných zemích nám ukazuje následující tabulka. Ve vývoji čisté migrace je velmi obtížně nalézt určité pravidelnosti a zákonitosti, neboť faktory, které ji ovlivňují, jsou nepředvídatelné.

Tabulka č. 6: Vývoj čisté migrace v letech 1990–2007

Estonsko								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
-5 623	-12 569	-41 487	-28 318	-20 841	-15 564	-13 418	-6 927	-6 559
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
-1 144	224	167	157	140	134	140	164	-2 000
Bulharsko								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
-94 611	-59 291	-91 738	40	0	0	1 089	0	0
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	0	-214 185	864	0	0	0	0	-33 772
Lotyšsko								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
-13 085	-15 045	-53 474	-32 333	-22 823	-13 713	-10 081	-9 420	-5 751
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
-4 085	-5 504	-5 159	-1 834	-846	-1 079	-564	-2 451	-1 933
Litva								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
-8 848	-10 675	-24 532	-23 990	-24 195	-23 668	-23 369	-22 421	-22 122
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
-20 739	-20 306	-2 559	-1 975	-6 304	-9 612	-8 782	-4 857	-5 733
Rumunsko								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
-86 781	-405 754	-28 040	-17 177	-16 268	-21 217	-19 473	-13 345	-5 629
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
-2 516	-3 729	-557 739	-1 572	-7 406	-10 095	-7 234	-6 483	-100 000
Slovinsko								
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
-245	-3 292	-5 477	-4 457	-35	777	-3 445	-1 303	-5 406
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
10 773	2 747	4 963	2 207	3 530	1 719	6 436	6 267	11 741

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty

V Estonsku vidíme během 90. let zápornou čistou migraci. Souvisí to především se zpřísněním podmínek pro pohyb na území Estonska, s deportací přistěhovalců bez platných dokumentů a se zavedením vízové povinnosti pro Rusy.

V Bulharsku výrazně vzrostla migrace do ostatních zemí po uvolnění hraničních kontrol v roce 1990, tedy za války v Chorvatsku a za konfliktu v Bosně a Hercegovině na počátku 90. let. Tento odliv rapidně poklesl po roce 1993 a jen lehce vzrostl na konci 90. let během krize v Kosovu.

V Lotyšsku po celé sledované období je záporná čistá migrace. Lotyšsko bylo pobaltskou zemí nejvíce zasaženou ekonomickými krizemi po rozpadu SSSR.

V Litvě stejně jako v ostatních pobaltských zemích začal klesat příliv obyvatel před vyhlášením nezávislosti a tento pokles pokračoval během celých 90. let. Litva, stejně jako ostatní Pobaltské země, zpřísnila podmínky a vydala kvóty na počet přistěhovalců do země.

Počet emigrantů v Rumunsku rostl během celých 80. let a dosáhl svého maxima v roce 1991, kdy podstatné množství Rumunů opustilo zemi a usadilo se v cizině, a pak prudce klesal během 90. let. Na počátku roku 2001 byly zavedeny nové cestovní pasy, které byly v souladu s kritérii Schengenského prostoru, s čímž souvisí obrovský odliv rumunského obyvatelstva v roce 2001.

Slovinsko vyhlásilo svoji nezávislost na Jugoslávii v červnu roku 1991. Krátký konflikt s jugoslávským vojskem skončil vítězstvím pro slovinskou armádu roku 1991 a výsledkem byla spousta uprchlíků, kteří se ale do země vrátili po roce 1995, s čímž souvisí kladné saldo migrace v roce 1995. Příliv a odliv obyvatel byl během 90. let téměř neměnný. Slovinsko se stalo azylovou zemí v roce 1999 a především v roce 2000 poté, co skončila válka v Kosovu a byly uvolněny hranice tehdejší Jugoslávie.⁹

⁹ United Nations, 2002.

3. DŮSLEDKY DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE

Důsledky demografického vývoje během transformačního období můžeme spatřit v poklesu počtu obyvatel, v migraci a ve stárnutí populace.

3.1. Pokles počtu obyvatel

Z následující tabulky je zřetelné, že celkový počet obyvatel ve všech pozorovaných zemích s výjimkou Slovinska klesl. Jedním z hlavních důvodů bude i kladné saldo migrace, které bude vysvětleno v následující kapitole.

Tabulka č. 7: Vývoj počtu obyvatel od roku 1990 (v tis.)

Estonsko									
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
1 571	1 568	1 555	1 511	1 477	1 448	1 425	1 406	1 393	1 379
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
1 372	1 367	1 361	1 356	1 351	1 348	1 345	1 342	1 339	
Bulharsko									
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
8 767	8 669	8 595	8 485	8 460	8 427	8 385	8 341	8 283	8 230
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
8 191	8 149	7 891	7 846	7 801	7 761	7 719	7 679	7 605	
Lotyšsko									
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
2 668	2 658	2 643	2 586	2 541	2 501	2 470	2 445	2 421	2 399
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
2 382	2 364	2 346	2 331	2 319	2 306	2 295	2 281	2 269	
Litva									
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
3 694	3 702	3 706	3 694	3 671	3 643	3 615	3 588	3 562	3 536
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
3 512	3 487	3 476	3 463	3 446	3 425	3 403	3 385	3 365	
Rumunsko									
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
2 321	2 319	2 281	2 278	2 275	2 271	2 266	2 258	2 253	2 249
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
2 246	2 243	2 183	2 177	2 171	2 166	2 161	2 165	2 142	
Slovinsko									
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
1 996	2 000	1 999	1 994	1 989	1 989	1 990	1 987	1 985	1 978
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
1 988	1 990	1 994	1 995	1 996	1 998	2 003	2 010	2 023	

Zdroj: Eurostat

Počet obyvatel v pobaltských zemích od vyhlášení nezávislosti v roce 1991 neustále klesá. Důsledkem byl obrovský propad v intenzitě plodnosti a přispěl k tomu i další problém, a sice zvýšení počtu zemřelých lidí především během 90. let.¹⁰ K tomuto poklesu přispěl i značný odliv populace do lákavějších zemí, především do zemí západní Evropy.

Pokles počtu obyvatel v Rumunsku mezi léty 2001 a 2002 o téměř 0,5 mil. osob souvisel s obrovskou migrací rumunského obyvatelstva v roce 2001.

Pokles počtu obyvatel souvisí i se zápornými přirozenými přírůstkem ve všech zkoumaných zemích po celé sledované období, až na malé výjimky, jak je vidět v Příloze č. 3.

3.2. Stárnutí populace

V poslední době dochází ke zvyšování průměrného věku populace. Je to dáno jednak poklesem dětské složky populace a také růstem objemu starší části populace. Zvyšování hodnoty průměrného věku populace může být považováno za měřítko stárnutí těchto populací.

Tabulka č. 8: Průměrný věk populace

	Estonsko	Bulharsko	Lotyšsko	Litva	Rumunsko	Slovinsko
1970	33,7	33,2	34,1	30,7	30,9	31,0
1975	34,1	34,0	34,8	31,3	30,8	31,4
1980	33,9	34,2	35,0	31,8	30,7	31,7
1985	33,9	35,7	34,7	31,9	31,8	32,8
1990	34,4	36,6	34,6	32,7	32,6	34,2
1995	36,3	38,3	36,1	34,0	34,0	36,1
2000	37,8	39,7	38,0	35,9	34,7	38,1
2005	38,9	40,8	39,3	37,9	36,7	40,2

Zdroj: United Nations

Nejvíce se zvýšil průměrný věk populace ve Slovinsku, kde se za posledních 25 let zvýšil z 31 na 40,2 let. Na druhou stranu nejméně se zvýšil průměrný věk v Estonsku a Lotyšsku, kde se v průměru zvýšil pouze o 5,2 let.

3.3. Stárnutí pracovní síly

Demografická struktura obyvatelstva a její vývoj se promítá do ekonomické struktury obyvatelstva a má významný vliv na věkovou strukturu pracovní síly. Ekonomická struktura obyvatelstva neboli věková struktura pracovní síly má nemalý vliv na demografickou strukturu obyvatelstva a její vývoj. Tato demografická struktura obyvatelstva je dále ovlivněna i ekonomicko-sociálním vlivem. Jedná se především o nastavení důchodového systému, který ovlivní ekonomickou aktivitu starší části populace, a také o nastavení systému

¹⁰ Demografické informační centrum, 2006.

vzdělávání, především pak terciálního, který výrazně ovlivní ekonomickou aktivitu věkové skupiny zhruba 18 až 25 let.

Obecně lze říci, že věková struktura pracovní síly výrazně ovlivňuje výslednou ekonomickou aktivitu.

Tabulka č. 9: Ekonomicky aktivní obyvatelstvo (v %)

	1998	2000	2002	2004	2006	2007
Estonsko						
Celkem	48,1	48	48,1	48,9	51,3	51,4
Muži	53,9	53,7	53,5	53,9	55,9	56,8
Ženy	43,2	43,2	43,6	44,6	47,3	46,8
Bulharsko						
Celkem		49,1	42,5	42,7	44,3	45,4
Muži		54,8	46,5	46,9	48,5	49,9
Ženy		43,9	38,8	38,7	40,4	41,4
Lotyšsko						
Celkem	47,5	45,9	47,9	49	50,9	52,1
Muži	53,8	51,4	53,9	54,6	57	58,2
Ženy	42,2	41,2	42,9	44,2	45,6	47
Litva						
Celkem	48,1	47,8	46,9	47,1	46,7	47,4
Muži	53,4	51,6	51,1	51,3	50,6	51,5
Ženy	43,4	44,5	43,3	43,4	43,3	43,7
Rumunsko						
Celkem		51,4	47	45,8	46,4	46,4
Muži		56,5	52,4	51,5	52,4	52,5
Ženy		46,5	41,8	40,4	40,8	40,5
Slovinsko						
Celkem	48,7	48,5	48,7	50,4	50,9	51,4
Muži	53,8	53,5	53,8	55,8	56	56,7
Ženy	43,9	43,7	43,7	45,3	46,1	46,2

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty

Z tabulky č. 9 vidíme, že v Estonsku, Lotyšsku a Slovinsku roste relativní zastoupení ekonomicky aktivního obyvatelstva z celkové populace v dané zemi. Souvisí to se silnými ročníky ze 70.–80. let, které se ve sledovaném období dostaly do pracovního procesu. Naopak v Bulharsku, Litvě a Rumunsku dochází k relativnímu poklesu ekonomicky aktivního obyvatelstva, což je způsobeno především upřednostňováním terciálního vzdělávání a stárnutím populace.

Tabulka č. 10: Věková struktura a ekonomická aktivita – muži (v %)

	1998	2000	2002	2004	2006	2007
Estonsko						
15 až 24 let	46,8	40,9	36,4	43,3	41,2	44,2
25 až 54 let	93	92,3	90,4	90,6	92,8	93,6
55 až 64 let	65,6	56,8	62,8	56,9	61,6	63,7
65 a více	10,8	11,1	11	17,7	16,9	14,4
Bulharsko						
15 až 24 let		35,9	35,1	33,3	31,3	31,7
25 až 54 let		84,4	83,6	83,6	85,1	87,5
55 až 64 let		39,9	43,8	47,6	53,6	55,3
65 a více		4,5	5,1	5,8	4,6	5,3
Lotyšsko						
15 až 24 let	50,2	44,8	43,1	42,7	47,8	48,9
25 až 54 let	91,1	88,5	90,6	90,7	90	91
55 až 64 let	56,2	53,8	59,4	57,5	64,4	67,9
65 a více	12,3	10,2	12,3	15,5	16,4	16,7
Litva						
15 až 24 let	53,3	41,8	36	32,9	29,3	31,8
25 až 54 let	92,2	90,4	90,6	90,8	88,7	87,9
55 až 64 let	59,1	59	62,6	63,5	59,9	63,4
65 a více	9,5	10,1	7,9	6,4	7,1	9,3
Rumunsko						
15 až 24 let	49,9	45,7	41,7	40,4	35,1	35,9
25 až 54 let	90,9	91	87,1	87	87,1	85,9
55 až 64 let	62,6	58,4	44,7	44,8	52	52,1
65 a více	43,5	43,5	28,2	18,5	16,6	19,5
Slovinsko						
15 až 24 let	46,3	40,7	40,2	43,1	44,4	47,6
25 až 54 let	91,4	90,7	91,6	91	91	91,3
55 až 64 let	33,7	33,5	38,4	42,7	45,8	46,7
65 a více	15,5	10,8	10,6	10,8	11,5	12

Zdroj: Eurostat

Z tabulky č. 10 a 11 vyplývá řada poznatků. Podobný vývoj můžeme sledovat mezi pobaltskými zeměmi, kde u nejmladší pozorované skupiny došlo k relativnímu poklesu ekonomicky aktivního obyvatelstva, což souvisí se zvyšujícím se zájmem o terciální vzdělání. Relativní zastoupení u produktivní skupiny 25 až 54 let se v pobaltských zemích téměř nemění. A od skupiny 55 let a více vidíme narůstající podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva, což souvisí se stárnutím populace a se zvyšujícím se průměrným věkem obyvatelstva. Relativní pokles ve skupině 15 až 24 let vidíme u všech pozorovaných zemích, za zmínku stojí Litva a Rumunsko, kde je tento pokles nejmarkantnější. Souvisí to s obrovským rozvojem terciálního vzdělávání během začátku 21. století oproti 90. létům. Tato změna je téměř totožná u mužů i u žen.

Největší rozdíl mezi muži a ženami můžeme pozvat u věkové skupiny 25 až 54 let, kde zastoupení u mužů v ekonomicky aktivním obyvatelstvu je o hodně vyšší než u žen. Souvisí to především s odložením početí do vyšších let a s vyšší ekonomickou neaktivitou u žen v tomto období, jak ukazuje tabulka č. 12. Vysvětlení této neaktivity je prosté: ženy jsou často na mateřské dovolené.

Důležitým poznatkem je dále zvyšování relativního zastoupení ekonomicky aktivního obyvatelstva u skupiny od 55 let výše. Souvisí to s již dříve zmiňovaným zvyšujícím se průměrným věkem populace a s tím souvisejícím stárnutím populace. Jedinou výjimku tvoří Rumunsko, kde došlo k velkému relativnímu poklesu ekonomického aktivního obyvatelstva nad 55 let, což souvisí i se zvyšující se nezaměstnaností u skupiny osob starších 55 let vzhledem k 90. létům.

Tabulka č. 11: Věková struktura a ekonomická aktivita – ženy (v %)

	1998	2000	2002	2004	2006	2007
Estonsko						
15 až 24 let	35,1	29,7	24,9	29,4	30,6	32,3
25 až 54 let	84,1	84	80	83,1	85,7	83,7
55 až 64 let	43,6	39,8	50,2	52	60,5	61
65 a více	4,6	6	8	6,8	8,8	9,1
Bulharsko						
15 až 24 let		25,6	28,6	25,6	26,4	26
25 až 54 let		78,9	79,4	78,4	79,4	81,4
55 až 64 let		12,5	22,8	27,9	33,9	37,2
65 a více		1,8	1,8	1,9	1,5	1,6
Lotyšsko						
15 až 24 let	39,8	31,8	34,3	30,6	33,6	36,8
25 až 54 let	83,9	82,7	84,1	81,7	82,9	83,6
55 až 64 let	29,6	28	38,4	45,6	51,6	54,6
65 a více	7,1	5,1	5,3	6,7	7,7	8,6
Litva						
15 až 24 let	34,8	32,7	27,5	19,3	23,1	22,8
25 až 54 let	87	88,3	86,5	87,2	83,8	84,2
55 až 64 let	29,4	35,4	36,4	44,2	47,6	49,7
65 a více	3,9	6,8	3,7	3,1	3,2	3,4
Rumunsko						
15 až 24 let	40	37	33,1	31,7	25,9	24,9
25 až 54 let	78,1	77,9	72,4	72,1	72,6	72
55 až 64 let	48,4	47,5	34,2	32,6	34,8	33,9
65 a více	33,7	34,4	24	13,9	12,6	13,6
Slovinsko						
15 až 24 let	41,6	33,6	32,6	35,4	36,4	35,4
25 až 54 let	83,7	84,7	85,7	86,4	87	87,3
55 až 64 let	19,7	14,8	15,4	20	21,4	23,1
65 a více	7,5	5,4	6,1	5	5,4	6,7

Zdroj: Eurostat

V následující tabulce č. 12 vidíme ekonomickou neaktivitu dle věku. Můžeme zde potvrdit, co bylo již dříve zjištěno, a sice, že ekonomická neaktivita se zvyšuje u nejnižší věkové skupiny, což je skupina od 15 do 24 let, což souvisí se zvyšujícím terciálním vzděláváním.

V Litvě, Lotyšsku a Rumunsku dochází ke zvyšování ekonomické neaktivity také u druhé pozorované skupiny, a sice od 25 do 54 let, což souvisí především s posunem průměrného věku při početí, se zvyšující se porodností a s mateřskými dovolenými u žen.

Dále je to také již zmíněný fakt klesající ekonomické neaktivity u osob starších 55 let, což souvisí se stárnutím populace, s výjimkou Rumunska.

Tabulka č. 12: Ekonomická neaktivita dle věku (v %)

	1998	2000	2002	2004	2006	2007
Estonsko						
15 až 24 let	59	64,6	69,3	63,6	64,1	61,7
25 až 54 let	11,7	12	15	13,3	10,9	11,5
55 až 64 let	46,8	52,8	44,4	45,9	39	37,8
65 a více	93,4	92,4	91	89,6	88,5	89,2
Bulharsko						
15 až 24 let		69,3	68,2	70,5	71,1	71,1
25 až 54 let		18,4	18,5	19	17,7	15,5
55 až 64 let		74,9	67,4	62,9	57	54,3
65 a více		97	96,8	96,5	97,2	96,9
Lotyšsko						
15 až 24 let	54,9	61,6	61,2	63,2	59,2	57
25 až 54 let	12,6	14,5	12,8	13,9	13,6	12,8
55 až 64 let	59	61	52,7	49,3	42,9	39,7
65 a více	91,3	93,3	92,4	90,4	89,4	88,7
Litva						
15 až 24 let	55,9	62,7	68,3	73,8	73,7	72,6
25 až 54 let	10,4	10,7	11,5	11	13,8	14
55 až 64 let	57,8	54,4	52,3	47,5	47,1	44,4
65 a více	94,2	92,1	94,8	95,8	95,5	94,6
Rumunsko						
15 až 24 let	55,1	58,7	62,6	63,9	69,4	69,5
25 až 54 let	15,5	15,6	20,3	20,5	20,1	21
55 až 64 let	45	47,5	60,9	61,7	57,2	57,6
65 a více	62,2	61,8	74,3	84,2	85,8	84
Slovinsko						
15 až 24 let	56	62,7	63,4	60,7	59,4	58,2
25 až 54 let	12,3	12,3	11,3	11,2	11	10,7
55 až 64 let	73,5	76,3	73,4	68,9	66,6	65,4
65 a více	89,6	92,6	92,2	92,8	92,3	91,2

Zdroj: Eurostat

Z výše uvedených poznatků můžeme dospět k těmto závěrům:

- relativní pokles ekonomicky aktivního obyvatelstva ve věkové skupině 15 až 24 let z důvodu růstu terciálního vzdělávání. S tím ale souvisí předpoklad poklesu nezaměstnanosti v budoucnu z důvodu vyššího vzdělání;
- snižování ekonomické aktivity u žen z důvodu mateřské dovolené v reprodukčních věkových skupinách, s růstem plodnosti by tedy mělo docházet ke snižování ekonomické aktivity u žen a naopak;
- relativně stabilní podíl ekonomicky aktivních mužů ve věkové skupině 25 až 54 let;
- zvyšující se podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva od 55 let z důvodu zvyšujícího se věku odchodu do důchodu, zvyšujícího se průměrného věku obyvatelstva a s tím související stárnutí populace.

ZÁVĚR

Obyvatelstvo zkoumaných zemí prošlo během 90. let 20. století a na počátku 21. století velkými změnami nejen ekonomickými, sociálními a politickými, ale také demografickými a změnami v oblasti reprodukce. Na základě výše zmíněných poznatků jsme došli k těmto závěrům:

- snížení míry plodnosti a porodnosti, s čímž souvisí i pokles počtu živě narozených dětí;
- neustálé zvyšování průměrného věku matky při narození dítěte;
- klesající počet dětí v rodině;
- stabilní růst střední délky života, což představuje vyšší naději dožití.

Nové síly, které hrají důležitou roli ve vytváření změn v míře plodnosti po rozpadu komunistických zemí, jako jsou rozšíření vyššího vzdělání, nestálost práce, ochrana před početím, rostoucí výběr a příležitosti, nižší význam důležitosti rodiny a přerušování pokračování bývalých politik, které měly propagační charakter, budou pokračovat v měnění kulturních rozdílů.

Z hlediska udržení udržitelnosti konkurenceschopnosti ve smyslu dlouhodobého ekonomického růstu můžeme říct několik poznatků:

- obyvatelstvo je stále vzdělanější a i nadále se více a více vzdělává, klesá tím sice podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva na celkovém obyvatelstvu, avšak do budoucna to má především pozitivní vliv, neboť působí fakt, že s rostoucím vzděláním klesá nezaměstnanost a roste úroveň země;
- u žen dochází k růstu ekonomické neaktivity i ve vyšším věku, a sice z důvodu zájmu po vyšším vzdělání, z důvodu vyššího průměrného věku při narození dítěte a z důvodu odchodu na mateřskou dovolenou;
- snižování ekonomické neaktivity u skupiny nad 55 let, která souvisí s posouváním věku odchodu do důchodu, s vyšším průměrným věkem populace a se zlepšováním životních podmínek.

Obecně lze říci, že z hlediska vysokého podílu ekonomicky aktivního obyvatelstva a vzhledem k nárůstu terciálního vzdělání a vysoce kvalifikované populace, zde existuje významný potenciál pro konkurenceschopnost jednotlivých ekonomik a jejich ekonomický růst.

4. POUŽITÁ LITERATURA

SOBOTKA, T. (2004): Postponement of Childbearing and Low Fertility in Europe. Amsterdam: Dutch University Press, 2004.

UNITED NATIONS (2002): International Migration from Countries with Economies in Transition: 1980–1999. New York: United Nations, 2002.

UNITED NATIONS (2002): World Population Aging, 1950–2050. New York: United Nations, 2002.

DATOVÉ ZDROJE – stav k 31. 5. 2008

Databáze Eurostat. Dostupné na <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Databáze OECD. Dostupné na <http://www.oecd.org>.

Databáze United Nations. Dostupné na <http://www.un.org>.

Demografické informační centrum. Dostupné na <http://www.demografie.info>.

Přílohy

Příloha č. 1: Věková struktura populace v letech 1990–2007 (v %)

	Estonsko			Bulharsko			Lotyšsko		
	0–14	15–64	65+	0–14	15–64	65+	0–14	15–64	65+
1990	22,3	66,1	11,6	20,5	66,5	13,0	21,4	66,8	11,8
1991	22,2	66,1	11,7	20,1	66,5	13,4	21,5	66,7	11,8
1992	22,0	66,0	12,0	19,6	66,6	13,8	21,5	66,2	12,3
1993	21,6	65,9	12,5	19,0	66,8	14,2	21,4	65,8	12,8
1994	21,2	65,9	12,9	18,6	66,8	14,6	21,1	65,7	13,2
1995	20,9	65,8	13,3	18,1	67,0	14,9	20,9	65,7	13,4
1996	20,5	65,7	13,7	17,7	67,1	15,2	20,5	65,7	13,8
1997	20,0	65,8	14,1	17,2	67,5	15,3	20,0	65,9	14,1
1998	19,5	66,1	14,6	16,8	67,6	15,6	19,4	66,1	14,4
1999	18,9	66,4	15,1	16,3	67,8	15,9	18,7	66,7	14,7
2000	18,3	66,8	14,9	15,9	67,9	16,2	18,0	67,2	14,8
2001	17,7	67,0	15,2	15,5	68,2	16,3	17,3	67,4	15,2
2002	17,2	76,3	15,5	15,0	68,1	16,9	16,6	67,9	15,5
2003	16,6	67,6	15,8	14,6	68,4	17,0	16,0	68,2	15,9
2004	16,0	67,8	16,2	14,2	68,7	17,1	15,4	68,5	16,2
2005	15,4	68,0	16,5	13,8	69,1	17,1	14,8	68,6	16,5
2006	15,1	68,2	16,8	13,6	69,2	17,2	14,3	68,8	16,8
2007	14,9	68,0	17,1	13,4	69,3	17,3	14,0	68,9	17,1
	Litva			Rumunsko			Slovinsko		
	0–14	15–64	65+	0–14	15–64	65+	0–14	15–64	65+
1990	22,6	66,6	10,8	23,7	66,0	10,3	20,9	68,5	10,6
1991	22,5	66,5	11,0	23,3	66,1	10,6	20,6	68,6	10,8
1992	22,5	66,2	11,3	22,7	66,1	11,2	20,1	68,8	11,1
1993	22,4	66,0	11,6	22,2	66,3	11,5	19,6	69,0	11,4
1994	22,2	65,9	11,9	21,6	66,7	11,7	19,1	69,2	11,7
1995	21,9	65,9	12,2	21,1	66,9	12,0	18,5	69,4	12,1
1996	21,6	65,9	12,5	20,5	67,2	12,3	18,1	69,3	12,5
1997	21,4	65,8	12,8	20,0	67,4	12,6	17,5	69,6	12,8
1998	21,1	65,7	13,2	19,6	67,5	12,9	17,0	69,7	13,2
1999	20,7	65,9	13,5	19,3	67,6	13,1	16,6	69,8	13,6
2000	20,2	66,1	13,7	18,8	67,8	13,4	16,1	70,0	13,9
2001	19,7	66,2	14,1	18,3	68,1	13,6	15,7	70,1	14,2
2002	19,0	66,5	14,4	17,7	68,4	13,9	15,4	70,1	14,5
2003	18,3	67,0	14,8	17,0	68,8	14,2	15,0	70,3	14,8
2004	17,7	67,3	15,0	16,4	69,2	14,4	14,6	70,4	15,1
2005	17,1	67,8	15,1	15,9	69,4	14,7	14,4	70,2	15,3
2006	16,5	68,2	15,3	15,5	69,7	14,8	14,1	70,3	15,6
2007	15,9	68,5	15,6	15,4	69,7	14,9	14,0	70,1	15,9

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty

Příloha č. 2: Naděje dožití po roce 1990

Estonsko						
	muži			ženy		
	věk 0	věk 45	věk 65	věk 0	věk 45	věk 65
1990	64,7	25,3	12,0	75,0	32,6	15,8
1995	61,5	23,4	12,0	74,3	32,4	16,1
2000	65,5	25,3	12,8	76,2	33,6	17,0
2005	67,3	26,2	13,1	78,2	35,0	18,0
Bulharsko						
	muži			ženy		
	věk 0	věk 45	věk 65	věk 0	věk 45	věk 65
1990	68,0	27,3	12,7	74,7	32,3	15,2
1995	67,4	26,6	12,7	74,9	32,4	15,3
2000	68,4	27,0	12,7	75,0	32,4	15,3
2005	69,0	27,2	13,1	76,2	33,3	16,1
Lotyšsko						
	muži			ženy		
	věk 0	věk 45	věk 65	věk 0	věk 45	věk 65
1990						
1995						
2000						
2005	65,4	25,0	12,5	76,5	33,8	17,2
Litva						
	muži			ženy		
	věk 0	věk 45	věk 65	věk 0	věk 45	věk 65
1990	66,5	26,6	13,3	76,3	33,8	17,0
1995	63,3	24,5	12,9	75,1	33,0	16,9
2000	66,8	26,7	13,7	77,5	34,8	17,9
2005	65,3	25,3	13,0	77,3	34,3	17,6
Rumunsko						
	muži			ženy		
	věk 0	věk 45	věk 65	věk 0	věk 45	věk 65
1990	66,7	27,4	13,2	73,1	32,0	15,2
1995	65,5	26,0	12,8	73,5	31,8	15,3
2000	67,7	27,3	13,4	74,8	32,7	15,9
2005	68,7	27,4	13,4	75,7	33,1	16,1
Slovinsko						
	muži			ženy		
	věk 0	věk 45	věk 65	věk 0	věk 45	věk 65
1990	69,8	27,9	13,3	77,8	34,5	17,1
1995	70,8	28,6	13,6	78,5	35,0	17,6
2000	72,2	29,7	14,2	79,9	36,2	18,7
2005	73,9	31,1	15,2	80,9	37,1	19,3

Zdroj: Eurostat, www.demografie.info

Příloha č. 3: Pohyb obyvatelstva od roku 1990

	Estonsko			Bulharsko		
	přirozený přírůstek	čistá migrace	celkový přírůstek	přirozený přírůstek	čistá migrace	celkový přírůstek
1990	2 773	-5 623	-2 850	-3 428	-94 611	-98 039
1991	-302	-12 569	-12 871	-14 513	-59 291	-73 804
1992	-2 088	-41 487	-43 575	-18 864	-91 738	-110 602
1993	-6 033	-28 318	-34 351	-25 140	40	-25 100
1994	-8 036	-20 841	-28 877	-32 345	0	-32 345
1995	-7 319	-15 564	-22 883	-42 703	0	-42 703
1996	-5 778	-13 418	-19 196	-44 868	1 089	-43 779
1997	-5 995	-6 927	-12 922	-57 736	0	-57 736
1998	-7 278	-6 559	-13 837	-52 829	0	-52 829
1999	-6 022	-1 144	-7 166	-39 496	1	-39 495
2000	-5 336	224	-5 112	-41 408	0	-41 408
2001	-5 884	167	-5 717	-44 188	-214 185	-258 373
2002	-5 354	157	-5 197	-46 118	864	-45 254
2003	-5 116	140	-4 976	-44 568	0	-44 568
2004	-3 693	134	-3 559	-40 224	0	-40 224
2005	-2 966	140	-2 826	-42 299	0	-42 299
2006	-2 439	164	-2 275	-39 460	0	-39 460
2007	-1 792	-2 000	-3 792	-40 454	-33 772	-74 226
	Lotyšsko			Litva		
	přirozený přírůstek	čistá migrace	celkový přírůstek	přirozený přírůstek	čistá migrace	celkový přírůstek
1990	3 106	-13 085	-9 979	17 108	-8 848	8 260
1991	-116	-15 045	-15 161	15 006	-10 675	4 331
1992	-3 851	-53 474	-57 325	12 162	-24 532	-12 370
1993	-12 438	-32 333	-44 771	1 357	-23 990	-22 633
1994	-17 501	-22 823	-40 324	-4 110	-24 195	-28 305
1995	-17 336	-13 713	-31 049	-4 111	-23 668	-27 779
1996	-14 538	-10 081	-24 619	-3 830	-23 369	-27 199
1997	-14 703	-9 420	-24 123	-3 331	-22 421	-25 752
1998	-15 790	-5 751	-21 541	-3 738	-22 122	-25 860
1999	-13 448	-4 085	-17 533	-3 588	-20 739	-24 327
2000	-11 957	-5 504	-17 461	-4 770	-20 306	-25 076
2001	-13 327	-5 159	-18 486	-8 853	-2 559	-11 412
2002	-12 454	-1 834	-14 288	-11 058	-1 975	-13 033
2003	-11 431	-846	-12 277	-10 392	-6 304	-16 696
2004	-11 690	-1 079	-12 769	-10 921	-9 612	-20 533
2005	-11 280	-564	-11 844	-13 258	-8 782	-22 040
2006	-10 834	-2 451	-13 285	-13 548	-4 857	-18 405
2007	-10 271	-1 933	-12 204	-13 704	-5 733	-19 437
	Rumunsko			Slovinsko		
	přirozený přírůstek	čistá migrace	celkový přírůstek	přirozený přírůstek	čistá migrace	celkový přírůstek
1990	67 660	-86 781	-19 121	3 813	-245	3 568
1991	23 515	-405 754	-382 239	2 259	-3 292	-1 033
1992	-3 462	-28 040	-31 502	649	-5 477	-4 828

1993	-13 329	-17 177	-30 506	-219	-4 457	-4 676
1994	-19 365	-16 268	-35 633	104	-35	69
1995	-35 032	-21 217	-56 249	12	777	789
1996	-54 810	-19 473	-74 283	168	-3 445	-3 277
1997	-42 424	-13 345	-55 769	-763	-1 303	-2 066
1998	-31 869	-5 629	-37 498	-1 183	-5 406	-6 589
1999	-30 594	-2 516	-33 110	-1 352	10 773	9 421
2000	-21 299	-3 729	-25 028	-408	2 747	2 339
2001	-39 235	-557 739	-596 974	-1 031	4 963	3 932
2002	-59 137	-1 572	-60 709	-1 200	2 207	1 007
2003	-54 116	-7 406	-61 522	-2 130	3 530	1 400
2004	-42 629	-10 095	-52 724	-562	1 719	1 157
2005	-41 081	-7 234	-48 315	-668	6 436	5 768
2006	-38 611	-6 483	-45 094	752	6 267	7 019
2007	-41 753	-100 000	-141 753	518	11 741	12 259

Zdroj: Eurostat, vlastní výpočty